

Αυτές οι συμβάσεις δεν είναι αφηρημένες αλλά συγκεκριμένες. Για να το πούμε διαφορετικά, οι αναρχικοί αντιτίθενται στο μύθο του φιλελεύθερου συστήματος και συναρμολογούν την κοινωνία από κάτω προς τα πάνω. Για την αντικατάσταση του άλλου μύθου, του Κράτους, η αναρχική πρόταση είναι οι ομοσπονδίες.

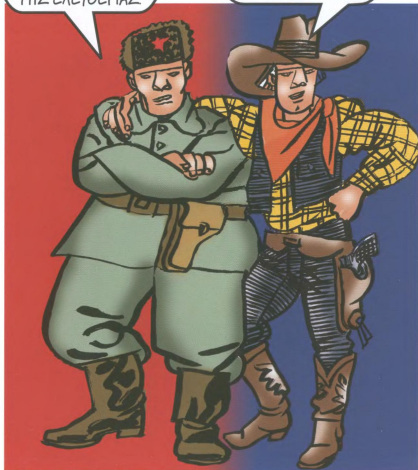
«Άπειρες ιδιωτικές συμβάσεις που συνάπτονται σε όλα τα επίπεδα –ατομικές, επαγγελματικές, τοπικές, εθνικές, ακόμα και διεθνείς– οι οποίες, και μόνο από το ότι συνάπτονται ελεύθερα, εγγυώνται την ελευθερία των ατόμων».

Η ομοσπονδιακή φόρμουλα, όπως έδειξε η εμπειρία της Κομμούνας του Παρισιού, μπορεί να λειτουργήσει μόνο όταν είναι γενικά αποδεκτή. Από εκεί ξεπηδούν και οι δυσκολίες της. Ο Τολστόι, ο Μπακούνιν και ο ίδιος ο Προυντόν το είχαν ήδη αντιληφθεί.

Οι ομοσπονδίες, έτσι κι αλλιώς, φαίνεται να είναι ο μόνος τρόπος ταυτόχρονης εγγύησης της δικαιοσύνης και της ελευθερίας, εννοιών που, τουλάχιστον για όσο υπήρξε η Σοβιετική Ένωση, έμοιαζαν αντιφατικές.

ΘΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΕΡΙΜΕΝΟΥΜΕ ΝΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΘΕΙ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΓΙΑ ΝΑ ΦΤΑΣΕΙ Η ΩΡΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ.

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΗ ΜΟΝΟ ΟΤΑΝ ΔΕΝ ΕΙΜΑΣΤΕ ΟΛΟΙ ΙΣΟΙ.

Το σύστημα των ομοσπονδιών ήταν μια στρατηγική πολλαπλών και μόνιμων συμβάσεων, η οποία όμως δεν αντιμετώπιζε με σαφήνεια το ζήτημα της κοινωνικής οργάνωσης.

Πώς να ζεις στην κοινωνία

Ο Μαξ Στίρνερ, προβληματισμένος από την ιδέα μιας κοινωνίας που υπάρχει έξω από εμάς (είναι δηλαδή κάτι που δεν μπορούμε να το αλλάξουμε) και καταπιέζει την ατομική βούληση, συνέλαβε την ιδέα του *συνεταιρισμού*.

Καθώς ο Στίρνερ δεν θεωρούσε δυνατή την απόλυτη ελευθερία του ατόμου, έβλεπε σ' αυτή τη μορφή οργάνωσης ένα σωσίβιο για την ταυτότητά μας, αυτό που ο ίδιος αποκαλούσε «συνεταιρισμό εγωιστών».

Για τον Προυντόν, η απαλλαγή από το κράτος δημιουργεί αμέσως-αμέσως το πρόβλημα της κυκλοφορίας των αγαθών. Για την αντιμετώπισή του, προτείνει δύο δρόμους: την αντικατάσταση του χρήματος από πιστωτικά κουπόνια βασισμένα στην εργασία, και τη δημιουργία εργατικών συνεταιρισμών.

Είναι η λεγόμενη αμοιβαιότητα, που καταλύει τις ιεραρχίες σε σχέση με την εργασία και με τις αμοιβές. Η ιδέα του διατηρείται στους σημερινούς συνεταιρισμούς και στις ενώσεις αμοιβαίας στήριξης.

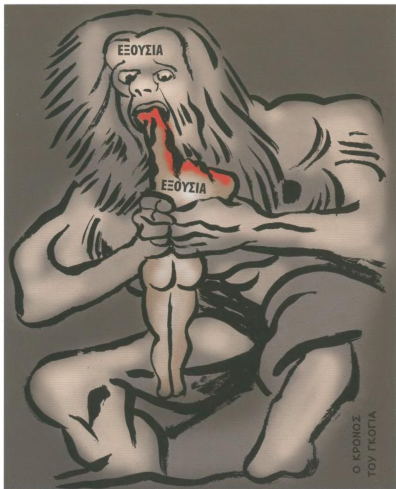
Το συμπόσιο της ζωής

Τελικά, ο Μπακούνιν διαφοροποιείται από τον Στίρνερ και τον Προυντόν, για τους οποίους ο άνθρωπος δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς ιδιοκτησία. Προτείνει την κατάργησή της, γιατί προήλθε από την αδικία και τη διαιωνίζει.

Το κοινωνικό πρόβλημα είναι, για τον Μπακούνιν, η άνιση κατανομή του πλούτου, και ο κομμουνισμός θα μπορούσε να δώσει όλες τις λύσεις. Συνακόλουθα, η εργασία θα μετατραπεί σε κάτι ευχάριστο, γιατί οι άνθρωποι δεν θα καταπιέζονται ούτε θα εξαρτώνται απ' το μισθό.

Αυτές οι λύσεις αποκαλύπτουν μερικές από τις βασικές ιδέες που διακρίνουν τον αναρχισμό από άλλα επαναστατικά κινήματα. Είναι κατά βάση μια αντίληψη απολύτως αρνητική απέναντι στην εξουσία και σε οποιαδήποτε μορφή της.

Η εξουσία τρέφεται από την εξουσία, και το μόνο που μπορεί να κάνει, είναι να αυτοδιαιώνιζεται.

Αυτό κάνει τον Μπακούνιν π.χ. να απορρίπτει τη μαρξιστική ιδέα ότι η διαίρεση της κοινωνίας σε τάξεις είναι αυτή που γεννάει το κράτος, και να βλέπει σ' αυτό τον ένοχο για όλες τις κοινωνικές ανισότητες. Το μόνο που χρειάζεται τελικά, είναι να σπάσει ο φαύλος κύκλος της καταπίεσης της πλειοψηφίας από τις μειοψηφίες.

Ούτε θεός ούτε αγάπη

Η εξουσία δεν διαφθείρει μόνο αυτόν που την ασκεί αλλά και εκείνον που την υφίσταται. Το δίλημμα είναι σαφές: θες να είσαι σκλάβος ή αντάρτης; Και, όσο υπάρχουν σκλάβοι, πρέπει να είσαι δίπλα τους.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ,
ΑΔΕΡΦΕ.

ΘΑ ΔΕΙΞΕΙΣ ΤΗΝ
ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗ ΣΟΥ
ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΝΟΝΤΑΣ
ΑΛΛΟΥΣ, ΠΟΥ ΗΤΑΝ
ΣΑΝ ΚΙ ΕΣΕΝΑ.

Οι υπεύθυνοι γι' αυτόν τον δεσποτισμό είναι συγκεκριμένοι: η εξουσία, η ιδιοκτησία και η θρησκεία.

Το θέμα της θρησκείας σηματοδοτεί άλλη μια μεγάλη αναρχική πρόταση. Η αντίληψη ότι η ιδέα του Θεού χρησιμοποιείται για την παραγωγή και τη διαίωνιση της εξουσίας είναι πολύ διαφορετική από όποιο του λαού, για το οποίο μιλούσε ο Μαρξ.

Η ΕΓΓΥΗΣΗ ΓΙΑ
ΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ ΜΑΣ
ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ ΣΤΑ
ΕΠΟΥΡΑΝΙΑ.

ΑΥΤΟΣ ΜΑΣ ΔΙΝΕΙ ΤΗΝ
ΠΑΝΤΟΔΥΝΑΜΙΑ ΜΑΣ.

Η επίθεση στον Θεό έχει σκοπό την απελευθέρωση από το τελευταίο αφεντικό –όπως το αντιλαμβάνεται ο Μπακούιν: είναι η επιδίωξη μιας απόλυτης ελευθερίας, η οποία περνάει από την παραδοχή ότι δεν υπάρχει εξουσία πέρα απ' τον ίδιο τον άνθρωπο.

Λέων Τολστόι: πάνω απ' όλα η ειρήνη

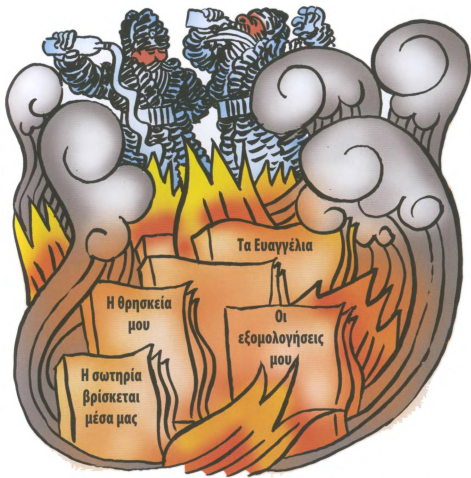
Την ίδια εποχή που συζητά θέματα δράσης, ο αναρχισμός διευρύνει τις προοπτικές του. Στη Ρωσία, εκτός απ' τον Κροπότκιν, ο Λέων Τολστόι προβάλλει την ιδέα της μη βίαιης αντίστασης κατά του κράτους και κατά της καταπίεσης.

*Εάν το
ένα εκατοστό
της ενέργειας που έχουν
σπαταλήσει οι επαναστάτες
είχε αναλωθεί στην εσωτερική
πνευματική καλλιέργεια, εδώ
και πάρα πολύ καιρό θα είχε
καταρρεύσει αυτό το κακό,
κατά του οποίου παλεύουν
τόσον καιρό οι επαναστάτες
και εξακολουθούν
να παλεύουν μάταια.*

Για τον συγγραφέα του *Πόλεμος και Ειρήνη*, η αλλαγή αρχίζει από τον ίδιο μας τον εαυτό, και η καταπίεση είναι ένα θέμα που πρέπει να επιλυθεί πρώτα και κύρια μέσα στην ίδια μας τη συνείδηση. Είναι μια ηθική επιλογή, που δεν μεταφράζεται με πολιτικούς όρους ούτε σε κοινωνική μαχητικότητα.

Μπορεί κανείς να πει ότι ο Τολστόι ακολουθεί μια γραμμή που έχει περισσότερη σχέση μ' αυτό που ήταν και είναι ο αναρχισμός σαν συναίσθημα – από εκεί προέρχεται και η προσκόλλησή του στις κοινοβιακές ιδέες των πρώτων χριστιανών – παρά συνέχεια των ιδεών του Μπακούνιν και του Προυντόν.

Αυτός ο Ρώσος με την αριστοκρατική καταγωγή, είχε περάσει μια κρίση συνείδησης που τον οδήγησε στα όρια της αυτοκτονίας. Μια κρίση που ξεπήδησε από τη σύγκριση της άνετης οικονομικής του κατάστασης με την τρομαχτική εξαθλίωση στην οποία ζούσε ο λαός. Εκεί ακριβώς ανακαλύπτει ξανά τον πρωτόγονο χριστιανισμό και γράφει διάφορα βιβλία σχετικά, που τα πετοκόβει η λογοκρισία.

Ο Τολστόι αρχίζει να φοράει χωριάτικα ρούχα και να φτιάχνει μόνος του τα παπούτσια του. Εγκαταλείπει το σπίτι του στα ογδόντα δύο του χρόνια. Παθαίνει μια κρίση μέσα στο τρένο και τελικά πεθαίνει σ' ένα σταθμαρχείο κατά τη διάρκεια ενός ταξιδιού, πάνω σ' ένα σιδερένιο κρεβάτι.

Πέρα απ' το ότι οι ορθόδοξοι αναρχικοί δεν θεωρούν τον Τολστόι δικό τους, εκείνος είχε σαφή συμμετοχή, ιδιαίτερα όταν αποφάσισε να θυσιάσει και να ζήσει τη ζωή του σύμφωνα με τις αρχές του αναρχισμού, υποφέροντας ο ίδιος τις κακουχίες του λαού του. Ο αναρχισμός του Τολστόι φαίνεται να περιορίζεται στο πρακτικό επίπεδο και όχι στο θεωρητικό, παρόλο που η συνεισφορά του δεν περιορίζεται σ' αυτό.

Πόλεμος, μα πάνω απ' όλα Ειρήνη

Για τον Τολστόι, η ύπαρξη του κράτους ήταν ασύμβατη με την πρακτική του χριστιανικού δόγματος. Η ισότητα που κήρυξε ο Ιησούς ποδοπατείται από την πολιτική ιεραρχία. Αυτό τον οδηγεί σε μια μορφή αναρχισμού, που κάποιοι τον αποκάλεσαν «χριστιανικό».

Και για να παγιώσει αυτή τη θέση, προτείνει να σταματήσουν οι άνθρωποι να γαντζώνονται από «ακατανόητα και συνεπώς άχρηστα δόγματα» και να ξαναβρούν τη διδασκαλία του Χριστού, η ουσία της οποίας είναι η Αγάπη, μια αγάπη αλτρουιστική, απαλλαγμένη από κάθε εγωισμό, που η δράση της σταματάει μόνο με το θάνατο.

Αυτή η ασυμβίβαστη αντίθεση προς οποιαδήποτε μορφή εξουσίας, οδήγησε τον Τολστόι στην απόρριψη τόσο της ιδιοκτησίας όσο και του πλούτου, παρά την καταγωγή και τη φήμη του, αφού ο ίδιος ανήκε στην τάξη των προνομιούχων, και κατά την εποχή της μεταστροφής του ήταν ένας από τους διασημότερους συγγραφείς της χώρας του.

Όμως κατά βάση η διδασκαλία του δεν απευθύνεται στους καταπιεσμένους –οι οποίοι ξέρουν πάρα πολύ καλά την κατάσταση. Προσπαθεί, αντίθετα, να μαλακώσει την καρδιά των ισχυρών, οι οποίοι έχουν «τη ζωή των υπολοίπων στα χέρια τους».

Για να αντιμετωπιστούν αυτά τα δεινά, ο Τολστόι προτείνει την παθητική αντίδραση και την αντίρρηση συνείδησης. Σ' αυτή τη στάση πολλοί έχουν διακρίνει τον προάγγελο της πολιτικής του Γκάντι στον αγώνα για την ανεξαρτησία της Ινδίας από τον αγγλικό θρόνο.

**Ποτέ μην κάνεις κάτι αντίθετο προς την αγάπη.
Μην αντιτάσσεις ποτέ στο κακό τη βία.**

Υπήρξαν μάλιστα επαφές ανάμεσα στους δύο άνδρες. Το 1910 ο Τολστόι γράφει στον Γκάντι, λέγοντάς του ότι η αγωνιστική δραστηριότητα με ειρηνικά μέσα «είναι η πιο σημαντική δραστηριότητα που υπάρχει σήμερα σ' ολόκληρη τη Γη».

Η ανέφικτη ειρήνη

Ωστόσο, δεν είναι αυτός ο δρόμος που θα ακολουθήσει ο αναρχισμός στην εξέλιξή του. Πρώτο και βασικό καθήκον είναι η διάδοση των αναρχικών ιδεών, η οποία επιχειρείται με την καταγιστική έκδοση περιοδικών και βιβλίων που καλλιεργούν την αναρχική ιδεολογία.

Βέβαια, σε γενικές γραμμές, αυτές οι εκδόσεις, που συνήθως δεν απηχούν κάποιες συγκεκριμένες ομάδες, είναι βραχύβιες και τις περισσότερες φορές υφίστανται άγρια λογοκρισία, δείχνουν όμως την αξία που αποδίδει ο αναρχισμός στην ανταλλαγή ιδεών και στην πληροφόρηση.

Η ιδέα του Τολστόι, αλλά και πολλών αναρχικών, είναι η δημιουργία μιας καινούργιας κοινωνίας, στηριγμένης σε διαφορετικές βάσεις. Ο αναρχισμός μετατρέπεται σιγά σιγά σε μια ηθική των ανθρώπινων σχέσεων, βασισμένη στην αλληλεγγύη και στην απόρριψη των κοινωνικών καταναγκασμών.

Πρόκειται για μια στάση που ήταν παρούσα στις πρώτες προσπάθειες του Προυντόν και της Λαϊκής του Τράπεζας. Το θέμα είναι να δημιουργεί κανείς συνεχώς, ακόμα και σε καταπιεστικό περιβάλλον, καινούργιες μορφές συμβίωσης που να μην έχουν καμία σχέση με τον εγωκεντρισμό. Ένας αναρχικός δεν ξεχωρίζει τη δημόσια ζωή από την ατομική συμπεριφορά.

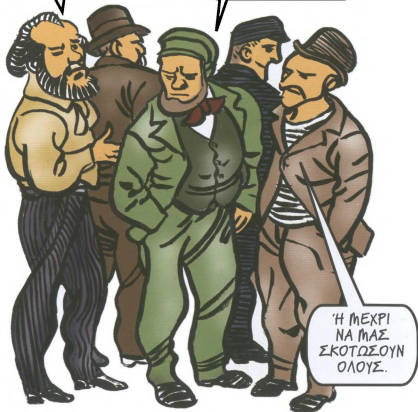
Αναρχικοί, στην πράξη

Υπάρχουν όμως πολλοί που δεν είναι διατεθειμένοι να περιμένουν μέχρι να φτάσει η στιγμή της τελικής απελευθέρωσης, οπότε καταφεύγουν σε άμεσες ενέργειες, που σκοπό έχουν να ταράξουν συνειδήσεις. Εάν εχθρός είναι η εξουσία, πρέπει να την καταπολεμήσουμε.

Η ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ
ΕΙΝΑΙ ΧΙΜΑΙΡΙΚΗ.

ΔΕΝ ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ
ΠΕΡΙΜΕΝΟΥΜΕ ΜΕΧΡΙ
ΝΑ ΠΤΕΙΣΘΟΥΝ ΟΛΟΙ.

ΚΑΡΛΟ ΠΙΖΑΚΑΝΤΕ

Ή ΜΕΧΡΙ
ΝΑ ΜΑΣ
ΣΚΟΤΩΣΟΥΝ
ΟΛΟΥΣ.

Η αντίθεση στην ιδέα της προοδευτικής πειθούς ανοίγει τις πόρτες στην αποκαλούμενη *άμεση δράση*, δηλαδή στη χρήση της βίας με συγκεκριμένες μεμονωμένες τρομοκρατικές πράξεις, που σκοπό έχουν να τραυματίσουν την εξουσία και να γεννήσουν προεπαναστατικές καταστάσεις. Υπάρχει ένα κλίμα εποχής που γεννάει αυτού του είδους τις περιπέτειες.

Ερρίκος Μαλατέστα: από την Ιταλία η ενότητα

Η Ιταλία θα είναι ο πρώτος τόπος όπου ο πολιτικός αγώνας των αναρχικών παίρνει πιο έντονη μορφή. Εκεί, ο Ερρίκος Μαλατέστα (1858-1932) συλλαμβάνει την αναγκαιότητα της πολιτικής οργάνωσης και ιδρύει το 1899 το Διεθνές Σοσιαλιστικό Αναρχικό Κόμμα.

Με την έντονη και πολύχρονη δράση του, ανοίγει ο ορίζοντας της επέκτασης του αναρχισμού, όπως ήδη είδαμε στην Ισπανία, καλύπτοντας ακόμα και την αμερικανική ήπειρο. Σε κάποιες από τις συνήθειες εξορίες του, ο Μαλατέστα ταξίδεψε στην Αργεντινή, όπου συνεργάστηκε στην ίδρυση του πιο σημαντικού αναρχικού κινήματος της Λατινικής Αμερικής.

Όντας ακόμη φοιτητής της ιατρικής, ο Μαλατέστα προσχώρησε αρχικά στον σοσιαλισμό της Πρώτης Διεθνούς, όπου γνωρίστηκε με τον Μπακούιν και υιοθέτησε τις θέσεις του αναρχισμού. Ήταν ο πρώτος υποκινητής της άμεσης δράσης.

Έτσι ο Μαλατέστα θέτει σε κίνηση μια ολόκληρη σειρά στρατηγικών για τη διάδοση της αναρχικής πολιτικής, μια απ' τις οποίες είναι η αφαίρεση πλούτου από τους έχοντες. Από εκεί ξεκινάει και η συμπάθεια του αναρχισμού προς τους διάφορους Ρομπέν των Δασών των πόλεων.

Ο θρίαμβος της θέλησης

Ο Μαλατέστα δεν πιστεύει, όπως ο Κροπότκιν, ότι η έλευση του αναρχισμού θα είναι αποτέλεσμα κάποιας επιστημονικής εξέλιξης, αλλά υποστηρίζει ότι για να φτάσουν σε απτά αποτελέσματα, χρειάζεται θέληση και στράτευση σε μόνιμη βάση.

Η συνεχής επαναστατική εγρήγορση είναι μια από τις μεθόδους που αποσκοπούν στον απεγκλωβισμό από τα πολιτικά κόμματα και στην υλοποίηση της αρχής της Πρώτης Διεθνούς, ότι «η χειραφέτηση των εργατών πρέπει να είναι έργο των ίδιων των εργατών». Το στοιχείο είναι η αυθόρμητη δράση των θυμάτων της κρατικής καταπίεσης.

Εφαρμόζοντας αυτές τις ιδέες, ο Μαλατέστα συμμετείχε σε διάφορες λαϊκές εξεγέρσεις στην Ισπανία και στο Βέλγιο. Έτσι θεμελίωσε στην πράξη την ιδέα ότι η υπόθεση του αναρχισμού είναι διεθνής.

Η στρατηγική αυτής της δράσης είναι η εξεύρεση εναλλακτικών διεξόδων από την κατάσταση της καταπίεσης, και η δημιουργία εκείνων των δομών που θα οδηγήσουν στην αναρχική κοινωνία. Δεν υπάρχει κάποια στιγμή της «επανάστασης», η οποία θα τ' αλλάξει όλα απ' τη μια μέρα στην άλλη.

Μισθοί, ποτέ πια

Ο Μαλατέστα ήταν επίσης πατέρας του λεγόμενου «κομμουνιστικού αναρχισμού», ο οποίος σχεδίαζε τη δημιουργία μιας κοινωνίας χωρίς τάξεις, και που κατά κάποιο τρόπο πρότεινε μια σύνθεση με τον μαρξισμό, αλλά χωρίς να περάσει κανείς από το στάδιο της δικτατορίας του προλεταριάτου.

Η λύση που βλέπει ο Ιταλός περνάει απ' την ιδέα του *συνεταιρισμού*, με τη δημιουργία πολλαπλών ελεύθερων ομάδων που θα σέβονται τις τάξεις του πληθυσμού και θα συνενώνονται για να επιλύουν συγκεκριμένα προβλήματα. Ο Μαλατέστα τρέμει την άσκηση της εξουσίας και επιθυμεί την απόλυτη αλλαγή της ανθρώπινης κατάστασης.

Μ' αυτήν την πολιτική, ο ιταλικός αναρχισμός μετατράπηκε σε τρομαχτικό αντίπαλο δέος για τον ιταλικό φασισμό. Ο Μουσολίνι έκλεισε τον Μαλατέστα στη φυλακή, αλλά ο σεβασμός που έτρεφε για το πρόσωπό του τον εμπόδισε να τον στείλει στο απόσπασμα.

Δεν είναι τυχαίος ούτε αυτός ο σεβασμός ούτε αυτή η μεγαλοψυχία. Οι φασίστες ήξεραν ότι ο Μαλατέστα είναι εχθρός, αλλά ήξεραν επίσης ότι είχε μεγάλη απήχηση στον κόσμο. Αν τον εκτελούσαν, θα προκαλούσαν μια σειρά από διαμαρτυρίες, που ήθελαν πάση θυσία να τις αποφύγουν.

Ο Μαλατέστα πέθανε στη φυλακή, αφού πρώτα πέρασε από διάφορες εξορίες στη Γαλλία και στην Αγγλία, συνεχίζοντας ακούραστα το κήρυγμά του για τον αναρχικό αγώνα, αφού πάντα υπήρξε πιστός στην ιδέα του: η καινούργια κοινωνία δεν θα ερχόταν από μόνη της.

ΜΑΛΑΤΕΣΤΑ

Ο Ερρίκος Μαλατέστα ήταν άνθρωπος της δράσης, γι' αυτό και άφησε μόνο σκόρπια γραφτά. Σ' ένα απ' αυτά μιλάει για την αγάπη στην αναρχική κοινωνία και λέει: «Ας εξαφανίσουμε την εκμετάλλευση του ανθρώπου από τον άνθρωπο· ας πολεμήσουμε τη βάρβαρη στάση του αρσενικού, που πιστεύει ότι είναι ιδιοκτήτης του θηλυκού· ας πολεμήσουμε τις θρησκευτικές και τις κοινωνικές προκαταλήψεις· ας εξασφαλίσουμε για όλους, άντρες, γυναίκες και παιδιά, την ευημερία και την ελευθερία, οπότε το μόνο κακό που θα μας μένει να διορθώσουμε, θα είναι το πάθος του έρωτα».

Ο αναρχισμός στην Ισπανία

Η δεύτερη σε σημασία χώρα στη διάδοση του αναρχισμού στα τέλη του 19ου αιώνα και στις πρώτες δεκαετίες του 20ού, ήταν η Ισπανία, όπου αγρότες και εργάτες προσχώρησαν μαζικά στις αναρχικές ιδέες.

Επίσης, στην Ισπανία ευδοκίμησε για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα ο αναρχισμός, από τα πρώτα σκιρτήματα του 1868 μέχρι το τέλος του Ισπανικού Εμφυλίου το 1939, όπου έγινε στόχος της μανίας των Φαλαγγιτών.

Αυτή η επιμονή έχει τις ρίζες της στην αντίσταση κατά της κρατικής εξουσίας και στον βαθιά ριζωμένο αντικληρικαλισμό του ισπανικού λαού, ο οποίος υπέφερε αιώνες εκμετάλλευσης από τη συμμαχία γαιοκτημόνων και εκκλησίας.

Αυτή η διάσταση έκανε πολλούς διανοούμενους να διακρίνουν συγγένειες ανάμεσα στον αναρχισμό και στα χιλιαστικά κινήματα των τελευταίων ετών του 19ου αιώνα, τα οποία πρότειναν την επιστροφή στον πρωτόγονο χριστιανισμό. Οπωσδήποτε όμως, αν και υπάρχει μια κάποια σύγκλιση, ο χιλιασμός έμεινε στα λόγια, ενώ ο ισπανικός αναρχισμός αναζήτησε τρόπους εφαρμογής των ιδεών του στην πράξη.

Ιερωμένοι και στρατιωτικοί

Ακολουθώντας αυτή την παράδοση, τα πρώτα αναρχικά κινήματα της Ισπανίας εμφανίστηκαν στις αγροτικές ζώνες της Ανδαλουσίας, όπου αναμιγνύονταν οι επαναστατικές ανησυχίες με τις χλιαστικές ιδεολογίες.

Όμως πολύ σύντομα αυτή η ενότητα ράγισε και ο αντικληρικαλισμός αποδείχτηκε πολύ πιο αποτελεσματικός από τον σεβασμό για τα χριστιανικά δόγματα. Ο αθεϊσμός παρέμεινε χαρακτηριστικό γνώρισμα των ισπανών αναρχικών, οι οποίοι στον τομέα αυτό συνέχισαν κάποιες αναρχικές παραδόσεις της Ιβηρικής.

Για να αντιπαλέψει αυτό το κίνημα, η φασιστική Πολιτοφυλακή της Ανδαλουσίας εφευρίσκει μια υποτιθέμενη αναρχική οργάνωση, το «Μαύρο Χέρι», που σκοπό έχει να σκοτώσει τους πλούσιους και τους ισχυρούς της περιοχής. Όμως αυτό στην πραγματικότητα ήταν ένα πρόσημα για να καταπνίξει τα νεογέννητα κινήματα διαμαρτυρίας.

ΠΡΟΧΩΡΑ, ΡΕ. ΘΑ ΣΕ
ΜΑΘΩ ΕΓΩ ΝΑ ΤΟ ΠΑΙΖΕΙΣ
ΕΠΤΑΝΑΣΤΑΤΗΣ.

Όπως συνήθως συμβαίνει, η εξουσία καλλιεργεί μια σύγχυση ανάμεσα στο κοινό έγκλημα και στην πολιτική δράση. Σ' αυτό τον τομέα, οι ισπανικές αρχές δεν επέδειξαν καμία πρωτοτυπία. Όμως στην Ισπανία φαίνεται πολύ πιο έντονα η σχέση ανάμεσα στους ληστές των αγροτικών περιοχών και τους αναρχικούς.

Στην Ισπανία επίσης καθιερώνεται το ρεύμα που αποκαλείται αναρχοσυνδικαλισμός, το οποίο κατά κάποιο τρόπο ανακτά τη θέση που είχαν χάσει οι αναρχικοί, που μέχρι τότε δεν είχαν δώσει ιδιαίτερη σημασία στα επαγγελματικά ζητήματα.

Μ' αυτόν τον τρόπο ο αναρχισμός επιστρέφει στο δρόμο της συλλογικότητας μετά από μια περίοδο προπαγάνδας, την οποία επέκριναν ως πολύ βίαιη, οι ίδιοι οι στρατευμένοι αναρχικοί. Από τότε και μετά, θα είναι παρόντες σε όλες τις εργατικές διεκδικήσεις των αρχών του 20ού αιώνα.

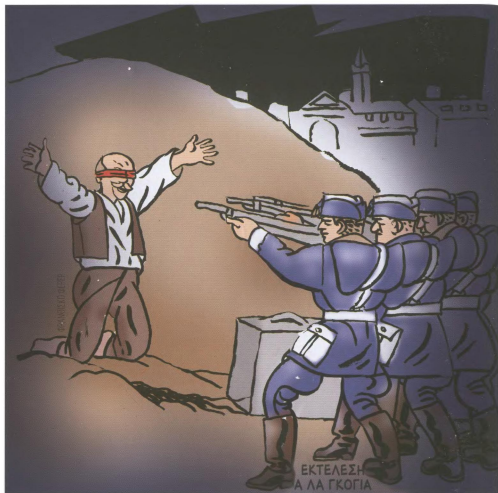
Η Ισπανία του αγώνα και των ιδεών

Το 1906 γίνεται στο Άμστερνταμ ένα συνέδριο όπου, μετά από ατέρμονες συζητήσεις, εγκρίνεται η συμμετοχή των αναρχικών στη συνδικαλιστική ζωή. Ο Μαλατέστα καταλήγει να προσχωρήσει σ' αυτή την καινούργια μορφή πάλης.

Ο ισπανικός αναρχοσυνδικαλισμός θα έπαιρνε τεράστιες διαστάσεις. Η Εθνική Συνομοσπονδία Εργασίας -ΕΣΕ- κατάφερε να συγκεντρώσει ένα εκατομμύριο μέλη στις αρχές του Ισπανικού Εμφύλιου.

Ακριβώς λόγω των αγώνων τους, οι ισπανοί αναρχικοί διώχθηκαν με περισσή κτηνωδία. Από το 1909 γίνονται εξεγέρσεις στην Καταλωνία, στην οποία εισβάλλουν αποικιακά στρατεύματα φερμένα από το Μαρόκο. Ο Φρανθίσκο Φερέρ ο Γουάρδια, παιδαγωγός και αγωνιστής, συλλαμβάνεται και εκτελείται γι' αντίποινα.

Η καταστολή δεν εμποδίζει την όλο και μεγαλύτερη συμμετοχή των εργατών στον αναρχοσυνδικαλισμό. Ο ανελέητος αγώνας που ακολουθεί, εμπεριέχει τα σπέρματα της σύγκρουσης που θα μετεξελιχθεί σε εμφύλιο, όπου ο αναρχισμός θα παραταχθεί στην πρώτη γραμμή του αντιφρανκικού μετώπου.

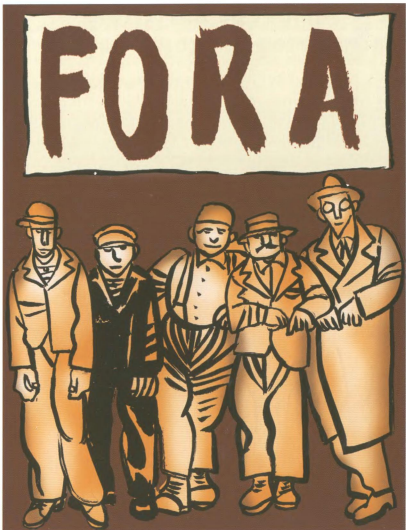
Διέγο Αμπάντ δε Σαντιγιάν: Αναζητώντας την κοινή λογική

Ο Ισπανός Διέγο Αμπάντ δε Σαντιγιάν διδάχτηκε τις βάσεις του αναρχισμού σ' έναν τόπο όπου ήδη συχνάζαν πολλοί μαχητές αναρχικοί: στη φυλακή.

Για να μη στρατευτεί, ο Σαντιγιάν μεταναστεύει στην Αργεντινή, όπου το αναρχικό κίνημα ήταν πολύ ισχυρό. Από εκεί θα επιχειρήσει ένα ταξίδι στη Γερμανία, για να επιστρέψει στην Αργεντινή έχοντας έρθει σε επαφή με αρκετούς ομοϊδεάτες του.

ARTE DE SANITMAN

Εκεί συμβάλλει στη δημιουργία της FORA (Εργατικής Περιφερειακής Ομοσπονδίας της Αργεντινής), ενός από τα πιο ισχυρά αναρχικά κινήματα της ηπείρου, που πρωταγωνίστησε επί τριάντα χρόνια επαναστατικής δράσης.

Η FORA έβγαλε ένα από τα πιο μακρόβια περιοδικά αναρχικής απόκλισης, το *La Protesta*. Ο Σαντιγιάν θα φέρει στο αναρχικό κίνημα τον προβληματισμό σχετικά με το συνδικαλιστικό ζήτημα, που πάλευε να μην ξεπέσει σε απλό κίνημα διαμαρτυρίας.

Στην πρώτη γραμμή

Ο Σαντιγιάν καταλήγει να ορίσει κάτι που βρισκόταν εν σπέρματι στην πολιτική στρατηγική του Μπακούιν, δηλαδή το ρόλο των αναρχικών μειοψηφιών στους εργατικούς αγώνες των αρχών του 20ού αιώνα για τη διασφάλιση καλύτερων συνθηκών εργασίας.

Το θέμα είναι ότι, σε αντίθεση με τον Κροπότκιν, ο Σαντιγιάν είναι πεπεισμένος ότι ο λαός δεν είναι από τη φύση του αναρχικός και ότι οι αγωνιστές με το παράδειγμά τους πρέπει να πείθουν για την ορθότητα των ιδεών τους. Ο αναρχικός αγωνιστής μετατρέπεται, όπως θα συμβεί στον Ισπανικό Εμφύλιο, σε ήρωα και μάρτυρα για την υπόθεση της ιδεολογίας του.

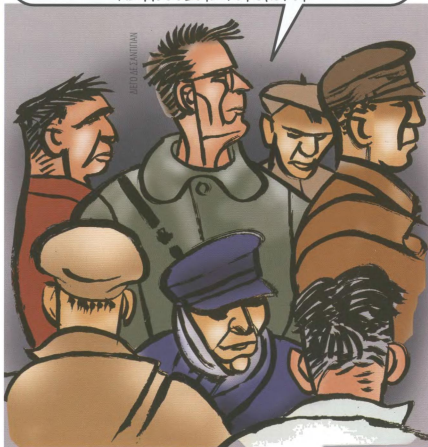
Όπως είναι προφανές, η αναρχική ηθική, δεν είναι μόνο θεωρητική, όπως π.χ. στην περίπτωση του Τολστόι, αλλά η αρχή της αλληλεγγύης δοκιμάζεται στον αγώνα. Με αυτές τις αρχές αποκρυσταλλωμένες, ο Σαντιγιάν επιστρέφει στην Ισπανία το 1931.

Στην πραγματικότητα, η εξορία τον έχει κάνει να σκεφτεί την ανάγκη προσαρμογής στην καινούργια εποχή. Οι καιροί δεν επιτρέπουν ερασιτεχνισμούς: η εξουσία έχει ανακηρύξει τον αναρχισμό σε θανάσιμο εχθρό. Μπορεί κανείς να είναι αισιόδοξος, δεν μπορεί όμως να αφήνει τα πάντα στην τύχη.

Ο Σαντιγιάν αναλαμβάνει οικονομικός σύμβουλος της Τζενεραλιτάτ (Αυτόνομης Κυβέρνησης της Καταλωνίας). Έχει υπ' ευθύνη του τις αυτοδιοικούμενες βιομηχανικές κολεκτίβες, για τις οποίες κάνουμε λόγο παρακάτω.

ΔΕΝ ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ ΠΡΟΧΩΡΗΣΟΥΜΕ
ΜΕ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΩΝ ΕΠΟΧΩΝ.
ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΑΤΑΛΑΒΟΥΜΕ ΤΗΝ ΠΟΛΥΠΛΟΚΟΤΗΤΑ
ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΝΑ ΥΙΟΘΕΤΗΣΟΥΜΕ
ΤΙΣ ΜΕΘΟΔΟΥΣ ΤΟΥ ΕΧΘΡΟΥ.

Αυτά τα λόγια δεν δείχνουν μόνο τη δραματική κατάσταση, αλλά και την πεποίθηση ότι η νίκη είναι εφικτή. Το γεγονός ότι ο αναρχισμός διωκόταν και από τα δεξιά και από τα αριστερά (όπως συνέβη στη Σοβιετική Ένωση) αποδεικνύει ότι δεν ήταν κίνημα συνδεδεμένο με μια ιστορική συγκυρία, αλλά έμελλε να διαρκέσει.

Το 1937 ο Σαντιγιάν κάνει μια αποφασιστική παρέμβαση για να προωθήσει τον αποπλισμό των αναρχικών δυνάμεων στον Ισπανικό Εμφύλιο. Αργότερα, έχοντας επιστρέψει στο Μπουένος Άιρες, θα μεταιώσει γι' αυτή του την απόφαση.

Μπορεί, όπως το επισήμανε τόσες φορές ο Μπακούνιν, ο αναρχικός αγωνιστής, αξιώνοντας ακεραιότητα από τον εαυτό του και πιστεύοντας στην ανθρωπότητα, να έκανε σφάλματα που πληρώθηκαν ακριβά. Οι μεθοδολογικές συζητήσεις που είδαμε δείχνουν ότι το δόγμα δεν μπορεί να χρησιμοποιεί οποιοδήποτε μέσον, και ίσως ο αναρχισμός δεν είχε ακόμα βρει τα σωστά μέσα διάδοσής του. Εκτός του ότι κάποια μέσα δεν ήταν και τα καλύτερα.

Βομβιστές

Μαζί μ' αυτές τις προσπάθειες οργάνωσης ευδοκιμούν στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ού κάποιες μεμονωμένες ομάδες που προωθούν πιο ακραίες μορφές άμεσης δράσης: τις βομβιστικές επιθέσεις. Στην περίοδο αυτή, η λέξη αναρχικός γίνεται συνώνυμη με τον τρομοκράτη και η ύπαρξή του προκαλεί κύματα τρόμου στους κόλπους της εξουσίας.

Αν και οι οργανωμένοι αναρχικοί απέφυγαν να καταδικάσουν το κύμα των βομβιστικών επιθέσεων, ο Μαλατέστα πρέσβευε ότι κάθε ενέργεια πρέπει να εντάσσεται σε μια συγκεκριμένη πολιτική στρατηγική, ενώ επικρατούσε γενικά η άποψη ότι αυτές οι απόπειρες δεν ήταν παρά παρορμητικές ατομικές ενέργειες, με μοναδική φιλοδοξία την καταστροφή κάποιου συμβόλου της κρατικής εξουσίας.

Ιδεολογικός πατέρας και εμπνευστής αυτής της τάσης είναι ο Ρώσος Σεργκεί Νετσάγιεφ, ο οποίος, μετά τη γνωριμία του με τον Μπακούνιν, μαζεύει στην Αγία Πετρούπολη μια ομάδα νέων για την οργάνωση συνομοσίων, εκμεταλλευόμενος το πολιτικοκοινωνικό κλίμα της χώρας του, που το χαρακτήριζε η αβεβαιότητα και η αποσάθρωση των παραδοσιακών αξιών.

Η πρόταση έχει να κάνει με την αβεβαιότητα των ρώσων διανοουμένων, οι οποίοι δεν μπορούν να χαράξουν σαφή σύνορα ανάμεσα σε μια πολιτική στρατηγική και σε μια μηδενιστική αντίληψη για τον κόσμο, που μοναδικός της στόχος είναι η καταστροφή.

Επαναστατικές επιταγές

Ο Νιετσάγιεφ έγραψε την Κατήχηση του επαναστάτη, που όπως λένε κάποιοι την ενέκρινε ο ίδιος ο Μπακούνιν (κάτι που οι περισσότεροι διαψεύδουν), και τη μοίρασε στους οπαδούς του σαν οδηγό δράσης. Εκεί περιγράφει μια ολόκληρη σειρά από πράξεις που αποσκοπούν στην επίτευξη του επαναστατικού στόχου.

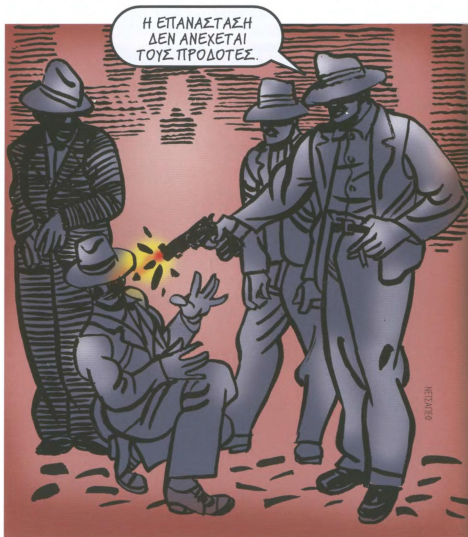

1. Δυσφήμιση με οποιοδήποτε μέσο –περιλαμβανομένου και του ψεύδους– των ισχυρών.
2. Δολοφονία όσων πρέπει.
3. Συμμαχία με τους ληστές που βρίσκονται πάνω απ' τους νόμους.
4. Διάπραξη ληστειών για να βρεθούν τα απαραίτητα μέσα.

Η Κατήχηση, που και μόνο το όνομά της αποκαλύπτει σύγχυση ανάμεσα στο θρησκευτικό καθήκον και στον πολιτικό αγώνα, προκάλεσε στη Ρωσία την ίδρυση μιας σειράς από μυστικές οργανώσεις, οι οποίες επιδόθηκαν σε συνεχείς τρομοκρατικές επιθέσεις, και το παράδειγμά τους πολύ σύντομα βρήκε μιμητές και έξω απ' τα σύνορα της Ρωσίας.

Ο ίδιος ο Νετσαγιεφ εφάρμοσε πρακτικά αυτή την κατήχηση. Σκότωσε έναν από τους συντρόφους του, που τον υποπτευόταν για προδοσία· μετά διέφυγε στην Ελβετία, η οποία τον εξέδωσε στη Ρωσία. Πέθανε το 1872, μετά από δεκαετή φυλάκιση στην Αγία Πετρούπολη.

Όπως σε ελάχιστες περιπτώσεις στην ιστορία, η συστηματική τρομοκρατική δραστηριότητα βρίσκει στον Νετσαγιεφ μια θεωρία και ένα πρότυπο. Ίσως σ' αυτό έγκειται η γοητεία που ασκούσε στους συγχρόνους του, ακόμα και σ' εκείνους που δεν είχαν προσχωρήσει στις αναρχικές ιδέες.

Ο Ντοστογιέφσκι εμπνεύστηκε απ' τη μορφή του Νετσάγιεφ και τους συντρόφους του για να γράψει ένα από τα πιο γνωστά μυθιστορήματά του, τους *Δαίμονες* (που αφηγείται την ιστορία μιας βίαιης αναρχικής ομάδας). Ο αγώνας του θα περάσει στην ιστορία με την λέξη *νιετσαεβίνα*.

ΑΥΤΗ Η ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ
ΝΑ ΒΛΕΠΕΙ ΚΑΤΑΜΑΤΑ
ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ ΕΙΝΑΙ
ΠΡΟΝΟΜΙΟ ΤΗΣ
ΝΕΑΣ ΡΩΣΙΚΗΣ
ΓΕΝΙΑΣ. Η ΟΥΣΙΑ ΤΗΣ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗΣ
ΑΝΤΙΛΗΨΗΣ ΣΤΗ
ΡΩΣΙΑ ΕΙΝΑΙ Η
ΑΠΟΡΡΙΨΗ ΤΗΣ
ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ.

Ο Σταβρόγκιν, πρωταγωνιστής του βιβλίου του Ντοστογιέφσκι, αντανακλά αυτή την κατάσταση ανησυχίας της ρωσικής διανόησης, ανάμεσα στο κράτος που αποσυντίθεται, στις κοσμικές αδικίες του τσαρισμού και στις επαναστατικές υποσχέσεις. Στο ίδιο σκηνικό δρα ο Νετσάγιεφ.

Στα πρόθυρα της έκρηξης

Πεπεισμένοι ότι δεν αρκεί η προπαγάνδα και η διάδοση των ιδεών για την επιβολή του αναρχικού ιδεώδους, η Ιουράσια Ομοσπονδία, στο συνέδριο του Σαιντ-Ιμιέ το 1887, αποφασίζει να υποστηρίξει τον βίαιο δρόμο, δημιουργώντας μια άνευ προηγουμένου παράνοια στις ευρωπαϊκές Αρχές.

Οι δολοφονικές επιθέσεις ακολουθούν η μία την άλλη. Στη Γερμανία, ένας γανωτής και ένας γιατρός επιτίθενται στον αυτοκράτορα, ένας ισπανός εργάτης προσπαθεί να δολοφονήσει τον βασιλιά, ένας ιταλός μάγειρας επιχειρεί να εξοντώσει τον μονάρχη. Μεμονωμένες αναρχικές ομάδες αναλαμβάνουν την ευθύνη γι' αυτές τις πράξεις.

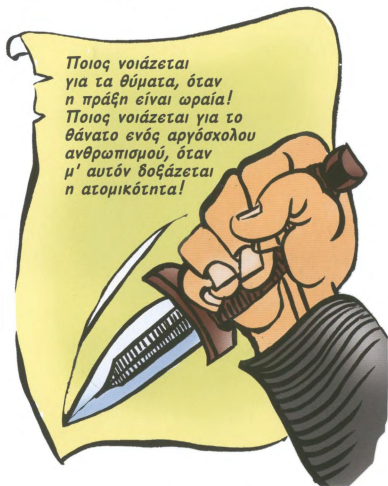
Κανείς απ' αυτούς τους ανθρώπους δεν ανήκει οργανικά στον αναρχισμό, ούτε συνδέονται οι απόπειρες με κάποια συγκεκριμένη στρατηγική. Όμως η απειλή που εξαπολύει το συνέδριο του Σαιντ-Ιμιέ φαίνεται ότι είναι ο μεγάλος ένοχος για τις βόμβες και τις απόπειρες.

Η φήμη του αναρχισμού μεγαλώνει εξαιτίας αυτών των πράξεων. Το ίδιο όμως εντείνονται τα αστυνομικά και τα νομικά καταπιεστικά μέτρα. Ο Νίτσε προβλέπει την άμεση έλευση μιας μηδενιστικής εποχής, όπου τίποτε ιερό δεν θα υπάρχει και κανείς δεν θα υπακούει σε κανένα σύμβολο εξουσίας ή γνώσης.

Η βία και η δόξα

Το μηδενιστικό κλίμα της εποχής κάνει τις απόπειρες αυτές μάλλον ευνοϊκά αποδεκτές. Οι συγγραφείς επαινούν τις πράξεις αυτών των ομάδων. Ο Γάλλος ποιητής Λωράν Τελάντ δικαιώνει με πάθος μια απ' αυτές τις απόπειρες, βασισιμένος σε αισθητικά κριτήρια.

Και όπως ήταν φυσικό, οι εκφράσεις του Τελάντ δημιουργούν σκάνδαλο. Εκείνος όμως δεν κάνει πίσω στη δίκη, στην οποία τον σέρνουν για «ηθική αυτουργία». Όταν ο Τσάρος επισκέπτεται το Παρίσι, ο ποιητής συνεχίζει τις προκλήσεις του με αποτέλεσμα να περάσει ένα χρόνο στη φυλακή.

Κατά παράδοξο τρόπο, ο Τελάντ θα τραυματιζόταν βαριά κατά τη διάρκεια μιας τέτοιας τρομοκρατικής επίθεσης. Δεν είναι όμως ο μόνος που νιώθει γοητευμένος από τη βία: μπορεί κανείς να αναφέρει τον μυθιστοριογράφο Ζαν Ρισπέν, ο οποίος προσθέτει τη φωνή του σ' αυτούς τους πανηγυρικούς.

«Η ποίηση αυτών
των τυχοδιωκτών,
αυτών των γενναίων,
αυτών των παιδιών
της επανάστασης,
που βρήκαν το μητρικό
γάλα της κοινωνίας πικρό
και που δαγκώνουν
σάρκες για να
ξεγελάσουν την
πείνα τους...»

Φανατικός θαυμαστής του Μπωντλέρ, ο Ρισπέν είναι ένας απ' τους εμπνευστές του λαϊκού γαλλικού τραγουδιού και δάσκαλος που είχε τον σεβασμό ενός Ζωρζ Μπρασένς, εξαιτίας του οποίου μπορούμε να δούμε στο πρόσωπό του έναν ξεχασμένο επινοητή μιας καινούργιας άποψης για τον κόσμο, η οποία θα φουντώσει για τα καλά μέσα στη δεκαετία του 1960.

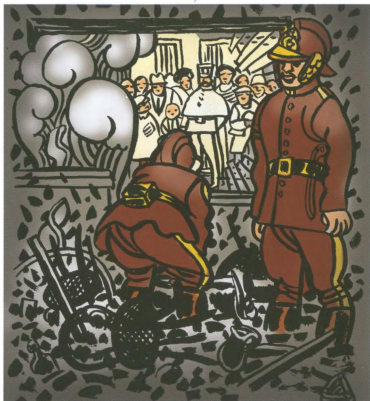
Δυναμίτης και γκιλοτίνα

Σ' αυτό το περιβάλλον, δεν είναι καθόλου περίεργο που τα όρια ανάμεσα στον αναρχισμό και στην παρανομία αρχίζουν να γίνονται δυσδιάκριτα. Η ιστορία του Γάλλου Ραβασόλ είναι μια χαρακτηριστική περίπτωση που κυμαίνεται ανάμεσα στην αθλιότητα και στη φαιδρότητα αυτής της σύγχυσης.

Ο Ζαν Ραβασόλ βεβήλωσε έναν τάφο ψάχνοντας να βρει κοσμήματα και σκότωσε έναν πιστό που ζούσε εκεί σαν ερημίτης, καθώς υποπευόταν ότι έκρυβε στο ερημητήριό του μια ολόκληρη περιουσία. Όταν τον συνέλαβε η αστυνομία, άρχισε να φωνάζει σαν μανιακός ότι θα εξοντώσει ολόκληρη την αστυνομία για να υπηρετήσει την ανθρωπότητα. Κατάφερε να το σκάσει και παρέμεινε ελεύθερος για ένα χρόνο πριν ξανασυλληφθεί.

Αυτόν τον ένα χρόνο, ο Ραβασόλ τοποθετεί εκρηκτικούς μηχανισμούς στις πόρτες των δικαστών που συμμετείχαν σε δίκες κατά των αναρχικών και διαπράττει δυο τρία εγκλήματα. Για να πάψουν να τον ψάχνουν, αφήνει ένα μήνυμα στο οποίο ανακοινώνει ότι θ' αυτοκτονήσει.

Ο Ραβασόλ συλλαμβάνεται σ' ένα καφέ, γιατί τον αναγνωρίζει ο ιδιοκτήτης και καλεί την αστυνομία. Μια ομάδα εκδικητών μπαίνει στο μπαρ και τα κάνει όλα γυαλιά καρφιά.

Η σύλληψη του Ραβασόλ ήταν αποτέλεσμα των αναρχικών του εξάρσεων. Αφού μεταφέρθηκε σε διάφορες φυλακές, αρχίζει η δίκη του, στην οποία ήταν παρόντες για να τον επευφημήσουν πάνω από πεντακόσιοι θαυμαστές του. Παρά τις απειλές κατά των δικαστών, καταδικάζεται σε θάνατο. Η μοναδική του απάντηση στο άκουσμα της ποινής είναι: «Ζήτω η αναρχία».

Η μοίρα του ήταν να μετατραπεί σε λαϊκό ήρωα. Και δεν είναι μόνο τα αναρχικά περιοδικά που αναλαμβάνουν την υπεράσπισή του, αλλά και διάφοροι ανώνυμοι τραγουδοποιοί συνθέτουν προς τιμήν του τραγούδια που κυκλοφορούν από στόμα σε στόμα.

Όμως αυτή η παρεκτροπή δεν γίνεται αποδεκτή απ' όλους τους αναρχικούς. Ο Σεμπαστιάν Φορ, ένας από τους βασικούς ηγέτες του κινήματος, έκανε δημόσια γνωστή την ανησυχία του για τις συνέπειες των τρομοκρατικών πράξεων στην ομάδα του. Ωστόσο, υιοθέτησε τον ορφανό γιο του Ραβασόλ.

Ο Ραβασόλ καταδικάστηκε να πεθάνει στην γκιλοτίνα. Μετά την εκτέλεση, θεωρήθηκε από τους συγγραφείς της εποχής ήρωας που θυσίασε τη ζωή του για το καλό της ανθρωπότητας. Έγιναν μάλιστα και έρανοι για την οικογένεια και τους συνεργούς του.

Η εκτέλεσή του έγινε παρά τις απειλές των συντρόφων του να τον απελευθερώσουν και να σκοτώσουν τον δήμιο. Η γκιλοτίνα διέκοψε την τελευταία του φράση: «Ζήτω η επ...» Το παράδειγμά του όμως θα αφήσει σημάδια.

Κοινός τόπος: ο θάνατος

Το κύμα των τρομοκρατικών ενεργειών δεν σταματάει. Η μητέρα του ιταλού αναρχικού που δολοφονεί τον πρόεδρο Σαντί Καρνό, λαμβάνει μια φωτογραφία του Ραβασόλ με τη σημείωση: «Έχει καλή παρέα». Το 1893 εκρήγνυται μια βόμβα με καρφιά στη γαλλική βουλή. Κλείνουν οι πόρτες και παγιδεύεται στον χώρο ο Αύγουστος Βαγιάν, ένας άνεργος με αναρχικές διασυνδέσεις.

Οι γυναίκες του Παρισιού αφήνουν λουλούδια στον τάφο του Βαγιάν.

Ο Βαγιάν αφήνει κι εκείνος μια μαρτυρία για τις επόμενες γενιές. «Κύριοι» λέει στους δικαστές, «θα με καταδικάσετε σε μερικά λεπτά, αλλά ακούγοντας την καταδίκη μου, θα έχω τουλάχιστον την ικανοποίηση ότι τραυμάτισα τη σημερινή κοινωνία. Η βόμβα μου είχε στόχο τους βασικούς υπεύθυνους για τα κοινωνικά δεινά».

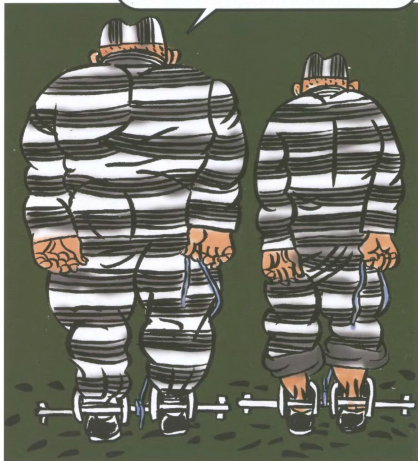
Η αντεπίθεση δεν αργεί να ακολουθήσει. Την επόμενη μέρα της απόπειρας του Βαγιάν ψηφίζεται ο πρώτος αντιαναρχικός νόμος. Η γαλλική κυβέρνηση θέτει στο στόχαστρό της τα αναρχικά περιοδικά για ηθική αυτουργία στο έγκλημα. Οι σοσιαλιστές καταψηφίζουν την απόφαση και δηλώνουν ότι το αίτιο της αύξησης των οπαδών του αναρχισμού είναι η κρατική διαφθορά.

Ο Ζαν Ζωρές, κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος των σοσιαλιστών, δεν αφήνει ανεκμετάλλευτη την ευκαιρία να επιτεθεί στον μαχητικό αναρχισμό: «Την ημέρα που το ίδιο πλοίο θα μεταφέρει στις καυτές χώρες της εξορίας τον διεφθαρμένο πολιτικό και τον δολοφόνο αναρχικό, αυτοί οι δύο θα εμφανιστούν ο ένας δίπλα στον άλλον σαν δύο συμπληρωματικά φαινόμενα της ίδιας κοινωνικής τάξης».

Άλλη μια από τις συνέπειες αυτών των καταπιεστικών νόμων ήταν ότι, από τότε και μετά, τους αναρχικούς τους μεταχειρίζονταν σαν καταδίκους του κοινού ποινικού δικαίου και τους έκλειναν στις ίδιες φυλακές με κλέφτες και εγκληματίες όλων των ειδών.

ΜΟΙΑΖΟΥΜΕ ΠΟΛΥ Μ' ΕΣΑΣ. ΕΙΜΑΣΤΕ
ΚΙ ΕΜΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ.

Οπωσδήποτε όμως, παρόλο που η ιδέα των αρχών είναι να ταυτίσουν τεχνητά τους μεν με τους δε, ο αναρχισμός έχει μια κάποια συμπάθεια για τους ληστές. Ο ίδιος ο Μπακούνιν είχε πει: «Ο ληστής είναι ένας επαναστάτης ανεξάρτητος και γνήσιος, ένας επαναστάτης χωρίς ωραία λόγια, ακούραστος και ατρόμητος, ένας επαναστάτης λαϊκός και κοινωνικός, μη πολιτικός και ανεξάρτητος από την κρατική εξουσία οποιουδήποτε τύπου».

Όμως οι νόμοι δεν μπορούν να σταματήσουν το κύμα των δολοφονιών. Μεταξύ 1893 και 1910 δολοφονούνται η αυτοκράτειρα Ελισάβετ της Αυστρίας, ο πρόεδρος του Ισπανικού Συμβουλίου Κάνοβας ντελ Καστίγιο, ο βασιλιάς Ουμβέρτος της Ιταλίας και ο Γουίλιαμ ΜακΚίνλεϊ, πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών.

Φυσικά η αστυνομία εκμεταλλεύεται το κύμα των δολοφονιών. Η βόμβα που τοποθετείται σε μια πορεία στη Βαρκελώνη αποδίδεται σε κάποια αναρχική ομάδα. Αργότερα γίνεται γνωστό ότι την είχε τοποθετήσει ένας μυστικός αστυνομικός για να δικαιολογήσει τα νέα κατασταλτικά μέτρα. Ο Μαλατέστα θεωρεί ότι δεν έχει φτάσει ακόμα για το λαό η ώρα της βίαιης δράσης.

Άλλοι δρόμοι

Στην πραγματικότητα, η τρομοκρατία μηδενιστικού τύπου είχε βάλει στη γωνία τον αναρχισμό, αφού προσιδιάζε περισσότερο στις ατομιστικές απόψεις του Στίρνερ, ο οποίος έβλεπε στο έγκλημα μια μορφή έκφρασης της υποκειμενικότητας.

ΣΤΙΡΝΕΡ

Η ΚΡΑΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ ΕΚΦΡΑΖΕΤΑΙ
ΥΠΟ ΜΟΡΦΗ ΕΠΙΒΟΛΗΣ.
ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙ ΒΙΑ, ΣΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΤΟ
ΑΤΟΜΟ ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΝΑ
ΚΑΤΑΦΥΓΕΙ. ΣΤΑ ΧΕΡΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ,
Η ΒΙΑ ΟΝΟΜΑΖΕΤΑΙ «ΔΙΚΑΙΟ». ΣΤΑ
ΧΕΡΙΑ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ, ΟΝΟΜΑΖΕΤΑΙ
ΕΓΚΛΗΜΑ. ΜΟΝΟ ΜΕΣΩ ΤΟΥ
ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΜΠΟΡΕΙ ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΝΑ
ΑΝΑΤΡΕΨΕΙ ΤΗΝ ΚΡΑΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ.

Αν και φαίνεται παράδοξο, η λογική των τρομοκρατικών ενεργειών ήταν αμυντική. Σκοπός τους ήταν η διατήρηση της ατομικότητας απέναντι στο κράτος, δηλώνοντας μέσω της βίας ότι ανάμεσα στο ένα και στο άλλο δεν υπήρχε καμία πιθανότητα συνύπαρξης.

Υπάρχουν όμως και εναλλακτικές τάσεις στον αγώνα για την επίτευξη της ελεύθερης κοινωνίας, τάσεις που πιστεύουν ότι μπορεί κανείς να φτάσει σ' αυτήν μόνο με τη συλλογική δράση. Ένας απ' αυτούς που ανησυχούν και προσπαθούν να ξεπεράσουν τη λογική των δολοφονιών είναι και ο Γάλλος Φερνάντο Πελουτιέ (1867-1901).

Ο Πελουτιέ υποστήριζε ως εναλλακτική στρατηγική τη γενική απεργία. Φανταζόταν ότι μια χώρα ακινητοποιημένη από τους εργάτες της θα έβλεπε σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα την κατάρρευση της κατεστημένης εξουσίας.

Εργασία και γνώση

Παράλληλα με τη διάδοση της ιδέας του για τη γενική απεργία, ο Πελοουτιέ δούλευε γραμματέας στο *Χρηματιστήριο Εργασίας*, ένα ίδρυμα που σκοπό είχε να προστατεύει και να βρίσκει απασχόληση στους ανέργους. Εκείνος όμως εφάρμοζε τα καθήκοντά του με πολύ πιο ευρύ πνεύμα.

Και σίγουρα το Χρηματιστήριο Εργασίας ήταν το ίδρυμα μέσα από το οποίο προσπάθησε να εκπαιδεύσει τους εργάτες σ' αυτό που ο ίδιος ο Πελοουτιέ αποκαλούσε «επιστήμη της αθλιότητας», δηλαδή τη μελέτη των διαφόρων τύπων εκμετάλλευσης.

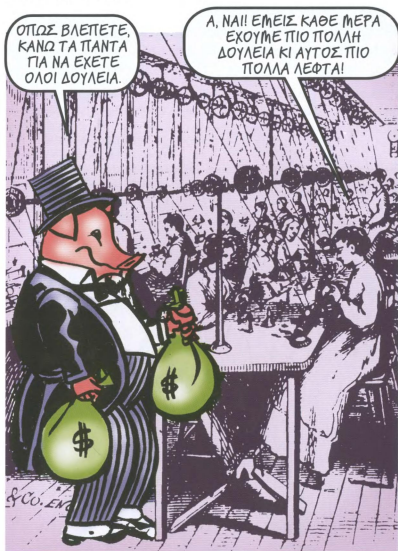
Από τους βασικούς αποδέκτες του Χρηματιστηρίου Εργασίας είναι τα παιδιά των εργατών, στα οποία προσπαθεί να εμφυσήσει την περηφάνια για τη χειρωνακτική εργασία. Ο σοσιαλιστής Ζωρζ Σορέλ κατάφερε να ορίσει όσο λίγοι το πνεύμα αυτού του νεοτεριστικού εγχειρήματος.

Για να εξασφαλίσουμε τη μελλοντική απελευθέρωση, πρέπει να φροντίσουμε οι νέοι να αγαπάνε τη δουλειά τους. Πρέπει να τους κάνουμε υπεύθυνους εμπειροτέχνες όλων των σχετικών με την παραγωγή.

Άλλο πρόγραμμα του Πελουτιέ, το οποίο δεν υλοποιήθηκε, ήταν η δημιουργία ενός μουσείου εργασίας, με το οποίο ήθελε να δείξει όλα τα στάδια της διαδικασίας της παραγωγής και την αξία της εργασίας.

Το μεγαλύτερο άγχος του ήταν να πείσει του εργάτες ότι οι καπιταλιστές ήταν περιττοί, μια παρασιτική τάξη που είχε θέσει το κράτος στην υπηρεσία της.

Βασικός στόχος του Πελουτιέ, τον οποίο προωθούσε στο δικό του περιοδικό, *Εργάτες δύο κόσμων*, ήταν να βελτιώσει την κατάσταση των εργατών στη χώρα του και στον κόσμο. Ένα είδος αναρχικής εγκυκλοπαιδείας, που χάραζε άλλο ένα πιθανό μονοπάτι για την ιδέα να αρχίσει η αλλαγή από τα κάτω.

Οι σχολικοί πίνακες επαναστατούν

Ένα από τα ερωτήματα που έθεταν πάντα οι αναρχικοί, ήταν γιατί, εφόσον η εξουσία ήταν εξ ορισμού κατά του λαού, ο λαός εξακολουθεί να την εμπιστεύεται. Γιατί υπακούει; Και μια από τις απαντήσεις που βρήκαν ήταν το εκπαιδευτικό σύστημα.

ΣΥΝΤΡΟΦΕ ΚΡΟΠΟΤΚΙΝ,
ΤΙ ΓΝΩΜΗ ΕΧΕΤΕ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ;

ΕΙΝΑΙ ΜΙΑ ΜΟΡΦΗ
ΔΙΑΙΩΝΙΣΗΣ ΤΗΣ
ΚΑΤΑΠΙΕΣΗΣ.

Αυτή η πεποίθηση οδήγησε στην αναγκαιότητα των εκπαιδευτικών πειραμάτων. Πρωτοπόρος ήταν ο Γάλλος Πωλ Ρομπέν, ο οποίος ίδρυσε το ορφανοτροφείο του Κεμπούις, όπου δίδασκαν εφαρμοσμένες τέχνες και εκπαίδευαν τους μαθητές στον αναρχισμό.